

Rabušicová, M., Brücknerová, L., Kamanová, L., Novotný, P., Pevná, K., & Vařejková, Z. (2016). *Mezigenerační učení – Teorie, výzkum, praxe*. Brno: Munipress. 294 s.

Tato kniha je dokladem toho, jak pedagogická teorie a výzkum rozšiřují své bádání do oblastí, jež se v tradičním pojetí pedagogiky nacházejí mimo zájem odborníků. Ještě před nedávnou dobou se téma mezigeneračního učení vůbec neobjevovalo v pedagogickém myšlení, ačkoli samotný jev je v edukační realitě bohatě zastoupen. Zasluhou prof. M. Rabušicové bylo toto téma uvedeno do české pedagogiky – vlastně i andragogiky a sociologie vzdělávání – již v předchozí publikaci *O mezigeneračním učení* (Rabušicová, Kamanová & Pevná, 2011). O jakou problematiku vlastně jde?

Pojem mezigenerační učení (MGU) je v české pedagogice zcela nový, v kodifikujícím *Pedagogickém slovníku* se s ním setkáváme až v posledním vydání z roku 2013. Ani v rozsáhlém *Velkém psychologickém slovníku* z roku 2010, definujícím asi stovku druhů učení, není MGU zahrnuto. V zahraniční vědě (jak je v knize uváděno) je teorie MGU více rozpracovaná. Podle jedné z uváděných definic je MGU „proces, jehož prostřednictvím jedinci všeho věku získávají dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních, žitých světech“ (s. 17). Tato definice ovšem – jak autoři také argumentují – není komplexní. Chybí v ní rozhodující aspekt, totiž že jde o proces učení probíhající mezi příslušníky různých generací. Autoři vy-

světlují, že pochopení MGU vyžaduje zahrnout do možných explanací také různá prostředí, v nichž může MGU probíhat, a různé obsahy tohoto specifického učení. V souladu s tím je kniha strukturována následovně:

V úvodní kapitole se diskutuje teorie fenoménu MGU, hlavně na základě zahraničních prací, neboť české neexistují. Následující kapitola je metodologická – objasňuje, jak se MGU dá výzkumně uchopit ve smíšeném designu, tj. kvalitativní a kvantitativní výzkum plus případové studie. Další kapitoly jsou naplněny podrobným popisem realizovaného výzkumu ve třech různých prostředích. Závěrečná kapitola je originálně pojata jako soubor meritorních otázek a odpovědí o MGU. Kniha je vybavena podrobnou bibliografií a dvěma přílohami (přehled respondentů; dotazník aplikovaný ve výzkumu).

Největší prostor a nejcennější obsah představuje podrobný popis provedeného rozsáhlého výzkumu. Ten byl zaměřen na šetření MGU ve třech prostředích: škola, pracoviště, komunita. Pracovalo se jednak s kvalitativním výzkumným přístupem, spočívajícím ve sběru a analýze dat prostřednictvím rozhovorů s aktéry MGU a pozorování v daných prostředích. Celkem bylo realizováno kolem 50 hodin pozorování a 100 rozhovorů s 93 respondenty. V kvantitativní fázi výzkumu byl aplikován dotazník (celkem 948), s jehož

pomocí byly zjišťovány četnosti výskytu charakteristik MGU. Navíc byly uplatněny případové studie přinášející podrobné poznatky o MGU.

Jako recenzenta mě nejvíce zajímala 3. kapitola Škola jako specifický prostor pro mezigenerační učení (s. 67–113). Všichni jsme si vědomi, že v učitelských sborech probíhá nějaká komunikace mezi členy sborů, a tedy také (potenciálně) nějaké vzájemné učení. Dosud však nebylo vysvětleno a dokumentováno, kdy, mezi kým a s jakými obsahy toto učení probíhá. V daném výzkumu bylo vybráno 19 škol (11 základních a 8 středních) v jihomoravském regionu, jejichž učitelům byly administrovány dotazníky (celkem 385 dotazníků, návratnost byla obdivuhodně vysoká, totiž 88 %). Tímto způsobem se podařilo zjistit, kterých konkrétních obsahů se týká školské MGU, a to při učení mladších učitelů od starších a učení starších učitelů od mladších. Zdokumentovány jsou také formy a typy tohoto učení a situace, v nichž MGU probíhá.

Podobnými procedurami bylo vyšetřováno MGU na pracovištích (v podnicích služeb, průmyslu a zemědělství) a v prostředí komunit (např. tělovýchovné a sportovní organizace). Důležité poznatky jsou popsány v 6. kapitole Mezigenerační učení napříč prostředími (s. 203–242). V ní autoři objasňují, které determinanty ovlivňují MGU, např. pohlaví, vzdělání či pozice v organizaci, a které podmínky kontextu při tom působí. Překvapující je například, že úroveň vzdělání příslušníků různých generací „nehraje v četnosti zapojování se do mezigeneračního učení významnější roli“ (s. 213).

Kniha je zakončena závěrečnou kapitolou, která ve formě otázek a odpovědí shrnuje dosažené poznání o MGU a výhledy na jeho další zkoumání. Autoři připomínají, že přestože se tomuto tématu věnovali po dobu čtyřletého grantu GA ČR, jsou dosažené poznatky o MGU teprve začátkem pro další zkoumání, především se zaměřením na jiná prostředí, v nichž se MGU vyskytuje, např. mezi lékaři či vědci (a dodal bych, i mezi dělníky a řemeslníky). Ostatně přes množství poznatků prezentovaných v této knize má provedený výzkum určitá omezení (jsou v knize diskutována). Tím hlavním je asi to, že výzkum se zaměřuje na „uvědomované a reflektované učení. (...) Je přitom pravděpodobné, že škála učení na nereflektované úrovni bude přinejmenším stejně bohatá jako ta, která se týká reflektovaných učebních situací“ (s. 63). To je ovšem z dnešního stavu vědy výzkumně neuchopitelný jev jako vůbec celé informální učení a vzdělávání.

Také se místy vyskytují určitá diskutabilní zobecnění (jako tomu bývá v jiných rozsáhlých výzkumech). Třeba na s. 113 se tvrdí, že mezi sociálním klimatem školy (resp. učitelského sboru) a intenzitou MGU není zjištěn vztah, tj. „že by negativní klima mezigenerační učení znemožňovalo a pozitivní naopak zaručovalo“. Takové tvrzení by vyžadovalo oporu o změřené charakteristiky klimatu učitelských sborů, jak to u nás provádí např. P. Urbánek.

Kniha mě celkově nadchla. Neboť ne příliš často se můžeme setkat s tak brilantním teoretickým vymezením zkoumaného jevu a s exaktním metodologickým přístupem jeho výzkumu, jako je tomu v tomto

případě. Tvrdím, že jde o publikaci schopnou obstát na nejkvalitnější mezinárodní úrovni. Pracovníci Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity tak znovu dokládají, že jsou v české pedagogice jedním z excelentních

pracovišť. Kromě vlastního poznatkového přínosu bych doporučoval využívat tuto publikaci ve školeních doktorandů jako příklad vývoje moderní pedagogické vědy.

Jan Průcha

Rabušicová, M., Brücknerová, K., Kamanová, L., Novotný, P., Pevná, K., & Vařejková, Z. (2016). *Mezigenerační učení: Teorie, výzkum, praxe*. Brno: Munipress, 294 s.

Pět let po vydání první knihy věnované mezigeneračnímu učení (Rabušicová, Kamanová & Pevná, 2011) vydal rozšířený kolektiv autorů z Ústavu pedagogických věd FF MU další titul zabývající se tímto, v českém kontextu relativně mladým, tématem. Zatímco předchozí publikace pojednávala především o mezigeneračním učení v prostředí rodiny, aktuální kniha se zabývá specifiky mezigeneračního učení v sociálních prostředích pracovišť a komunit. Zvláštní pozornost je věnována škole jako pracovišti učitelů různých generací, dále dvěma typologicky odlišným pracovištím, velkému výrobnímu podniku a rodinné firmě, a konečně komunitám sdružujícím se kolem mezigeneračních volnočasových programů. Publikace je založena na rozsáhlých výzkumných datech, získaných v rámci čtyřletého projektu GAČR Mezigenerační učení v různých sociálních prostředích, jehož dílčí výsledky byly již publikovány časopisecky. Empirická data získaná ve výzkumu jsou aktuální, přispívají k poznání fenoménu mezigeneračního

učení (dále MGU), a to i v prostředích a situacích dosud málo prozkoumaných.

Jako každé nové téma a konceptualizace teoretických konstruktů skrývá i téma MGU jistá úskalí. Toho jsou si autoři vědomi a tato úskalí se snaží překlenout už v úvodní teoretické kapitole nazvané Konceptuální rámec mezigeneračního učení, které v širším obecném smyslu chápou jako proces setkávání příslušníků různých generací a předávání postojů, hodnot, dovedností a určitých obsahů, a to záměrně i nezáměrně, v celoživotní i všeživotní dimenzi, v učení formálním, neformálním i informálním. Klíčovým konceptem je pro autory učení, přičemž se vztahují především k teorii Knuda Illerise (2007 aj.), jehož obecná teorie tíhne k eklekticismu a jistě dávce formalismu, odhlížejícího od evoluce zkušenosti, která je za transmissí či konstrukcí poznání v procesu MGU přítomna v každé situaci. Pro nasycení teoretického modelu empirickými daty je však Illerisovo schéma procesu učení, zkoumající incentivy, interakce a obsah MGU,